

AMİSOS / AMISOS

Cilt/Volume 5, Sayı/Issue 9 (Aralık/December 2020), ss./pp. 402-412

ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230

DOI: 10.48122/amisos.829004

Özgün Makale / Original Article

Geliş Tarihi/Received: 20. 11. 2020

Kabul Tarihi/Accepted: 08. 12. 2020

PİSİDİA BÖLGESİNDEKİ KARADIĞIN TEPESİNDEN OK VE MIZRAK UÇLARI

ARROW AND SPEARHEADS FROM KARADIĞIN HILL IN PISIDIA REGION*

Abdulhadi DURUKAN - Ahmet Cuneydi HAS**

Öz

Tarih öncesi çağlardan Bizans Dönemi'nin sonlarına kadar taş, obsidyen, demir ve bronz gibi farklı unsurlardan yapılan ve sonraki süreçte de birçok amaç ile kullanımının devam ettiği görülen ok ve mızraktan oluşan gereçler, arkeolojik buluntular içerisinde önemli bulgular arasında sayılmaktadır. Bu çalışmada Pisidia Bölgesi'ndeki yerleşim düzenini en iyi yansıtan alanlardan birisi olarak gösterilen Karadığın Tepesi'nde bulunmuş demir malzemeden ok ve mızrak uçları değerlendirilmiştir. Çağlar boyunca toplumların hem avcılık hem de savaşçı özelliklerini yansıtan bu objeler, buldukları bölgelerde adak, ganimet ve ihtiva ettikleri sembolik anlamlar açısından da oldukça önem arz etmektedir.

* Bu makale malzemelerini çalışmamıza olanak sağlayan Araştırma Başkanı Doç. Dr. Hüseyin METİN'e çok teşekkür ederiz.

** Dr., Erzurum/Türkiye. E-posta: abdulhadidurukan@hotmail.com ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5624-0415>

Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kampüs/Erzurum/Türkiye.

E-posta: ahmetchas@gmail.com ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-4503-0257>

Anadolu'da stratejik önemi olan Pisidia Bölgesini bu perspektifle değerlendirme çabası bu çalışmanın özünü oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pisidia, Karadiğın Tepesi, Savaşçılık, Avcılık, Ok, Mızrak

Abstract

From the prehistoric times to the end of the Byzantine Period, tools made of different elements such as stone, obsidian, iron and bronze and which are seen to be used for many purposes in the following period, are considered among the important findings in archaeological findings. In this study, arrow and spear points made of iron material found in Karadiğın Hill, which is shown as one of the areas that best reflect the settlement order in Pisidia Region, were evaluated. These objects, which have reflected both hunting and warrior characteristics of societies throughout the ages, are also very important in terms of sacrifices, loot and symbolic meanings they contain. The effort to evaluate the strategically important Pisidia Region in Anatolia with this perspective constitutes the essence of this study.

Keywords: Pisidia, Karadiğın Hill, Belligerency, Hunting, Arrow, Spear

Giriş

İlk dönemlerden itibaren obsidyen veya çakmak taşından yapılan ok uçları, sonraki süreçte bronz ve demir gibi madenlerden üretilmiştir. Neolitik Döneme tarihlenen duvar resimlerindeki betimler, taştan yapılmış ok uçlarının avcılık ile beraber ortaya çıktığını kanıtlar niteliktedir¹. Hitit İmparatorluk Dönemi'nde ise savaş arabaları içerisinde okçuların betimlenmesi Orta ve Geç Bronz Çağlar'da da kullanımının devam ettiğini göstermektedir². Ayrıca birbirinden farklı form ve ölçülere sahip olan bu objelerin Arkaik Dönem'den Bizans Dönemi'nin sonlarına kadarki süreçte de kullanıldığı kabul bilinmektedir³.

Avcı ve toplayıcı toplumlarda taş ve obsidyen gibi dönem şartlarında kullanılacak malzemelerden oluşturulmuş basit ve yalın oklardan sonra uzak mesafelere de ulaşan oklar çağlar boyunca en sık kullanılan savaş araçları olmuştur.

Ok uçları form ve kullanım amaçları düşünüldüğünde yaylı oklar ile mekanizmalı oklar olarak iki grupta ele alınmaktadır⁴. Küçük boyutlu ve taşınabilir ok uçlarından oluşan yaylı olanlarının arka kısımlarında saplama bölümü bulunmaktadır⁵. Daha büyük ölçülerde görülen mekanizmalı ok uçlarında ise yay ile kullanılanlara göre ahşap bir gövdeye kovan veya saplama ile monte edilmektedir⁶.

Araştırmamızın diğer bir malzeme türü olan tahta sap ve metal uca sahip olan mızraklarda savaş - avcılık silahlardır. Ahşap sapa içi boş kovanlı bir sapla geçirilen kesici metal uç yerine yalnızca ahşap sapın sivriltilerek kullanıldığı mızraklar da mevcuttur. Ahşabın bozulabilir bir malzeme olması ve günümüze ulaşamaması tabii bir durum olduğundan bu gerekle ilgili çalışmalar sadece kesici kısım olan mızrak ucunu kapsamaktadır. Konuyla

¹ Çelikbaş 2016, 185.

² Şahin 2020, 55.

³ Robinson 1941, 387-388.

⁴ Oransay 2006, 93.

⁵ Vujočić 2013, 36-37.

⁶ Yıldırım 2017, 84.

ilgilenen bazı bilim insanları⁷, mızrakları uzun saplara sahip saplama mızrakları ve bunlara göre daha küçük ve hafif olan fırlatma mızrakları olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Ok ve mızrak uçları yukarıda da değinildiği gibi savaş unsuru olmanın dışında avcılıkta da kullanıldığından yerleşim yerlerinin dışında da bulunmuştur.

Pisidia Bölgesi Karadiğın Tepesi

Doç. Dr. Hüseyin Metin başkanlığında 2013 yılında başlayan ve 2019 sezonu ile beraber sonlandırılan, Merkez Pisidia'daki Kremna'nın hâkimiyet alanının tespitini içeren "*Kremna ve Çevresi Yüzey Araştırması*" başlıklı proje kapsamında kent çevresinde birbirinden farklı özellikler barındıran çok sayıda yerleşim alanı tespit edilmiştir⁸. Pisidia'daki yerleşim düzeni açısından bu farklılıkları en iyi yansıtan alanlardan birisi Karadiğın Tepesi'dir (Res. 1, Metin 2020, Fig. 2). Bölgenin diğer kırsal yerleşimleri gibi Karadiğın Tepesi hakkında da son araştırmalar haricinde daha önce yapılmış çalışma bulunmamaktadır. Yalnızca 19. yüzyıl gezginlerinden Davis'in⁹ Karadiğın'e yakın bir mesafeden geçtiği sonucuna ulaşılmıştır.

2013 yılında tespit edilen Karadiğın Tepesi, Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 20.01.2014/2356 sayılı kararıyla 1. derece sit alanı olarak tescillenmiştir (K 37.3217 D 030.5239) (Res. 2, Metin 2020, Fig. 3). Kremna'nın kuzeydoğusunda kente kuş uçuşu 5-6 km uzaklıkta olan Karadiğın Tepesi'nde yerleşimin yoğun kaçak kazı faaliyetlerine maruz kaldığı belgelenmiştir. Bölgenin yoğun bir maki bitki örtüsüyle kaplı olması yüzeyden yerleşim tipolojisini belirlemeyi zorlaştırmış ve bundan dolayı Karadiğın Tepesi'nde çalışmalar periyodik olarak sürdürülmüştür¹⁰. Ulaşılması böylesine güç bir alanda yerleşimin zor olacağından dolayı H. Metin bu tepenin sivil yerleşimden ziyade bir haydut yerleşimi olabileceğini ileri sürmüş bu savını Strabon'un aktarımlarına dayanarak güçlendirmeye çalışmıştır¹¹. Ancak 2019 yılındaki detay çalışmalarında elde edilen bulgularla bu düşüncenin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur¹². Zira alanda tespit edilen zeytinyağı üretimine dair işlikler ve yerleşimin tipolojisi, alanda tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığını göstermiştir¹³.

Karadiğın Tepesi'nde yerleşim doğu-batı uzantılı çıkıntıların kuzeybatı yamacında yer alır (Res. 3, Metin 2020, Fig. 5). Bu alan uçurumlu, bir elin parmakları gibi güneyden kuzeye doğru sıralanan beş adet çıkıntıdan oluşmaktadır. Doğusunda tarım arazileri, kuzeyinde Kestros Vadisi'nin bir kolu, güney ve doğu bölümünde ise ormanla kaplı dağ sıraları bulunmaktadır.

Yapılar kuzey ve batıdan uçurumla çevrili alanın batı kısmında kuzey-güney doğrultulu uzanmaktadır. Konutların II ve IV nolu çıkıntılar arasında yoğunlaştığı, güney ve kuzey uçta ise az sayıda olduğu görülmektedir. Gerek alanda yoğun bir kaçak kazı tahribatının olması gerekse yapı kalıntılarının yoğun bir orman örtüsü altında kalması konutların kuruluş

⁷ Vujović 2013, 37.

⁸ Metin 2012, 215-225; Metin - Polat Becks - Becks - Atayeter - Şaroğlu 2014, 321-334; Metin 2014, 1-27; Metin - Polat Becks - Becks 2014, 40-43; Metin - Polat Becks - Becks 2014, 71-78; Metin - Polat Becks - Becks 2015, 38-40; Metin - Polat Becks - Becks 2015, 174-179; Metin - Polat Becks - Becks 2015, 205-216; Metin - Soslu 2016, 311-324; Metin 2015, 22-24; Metin 2015, 655-666; Metin - Soslu 2017, 521-532; Metin, H.-Soslu, S.-Çidem, M., 2017, 161-170; Metin, H.-Soslu, S.-Çidem, 2018, 208-215; Metin - Soslu 2018, 243-254; Metin - Soslu 2019, 277-290; Metin, H.-Soslu, S.-Çidem, M., 2018, 123-129; Metin 2019, 437-445; Metin 2020, 87-88.

⁹ Davis, E. J., (1874), *Anatolica or The Journal of a Visit to Some of The Ancient Ruined Cities of Caria, Phrygia, Lycia and Pisidia*, London.

¹⁰ Metin 2020, 87-88.

¹¹ Metin 2014, 2.

¹² Metin 2020, 83-96.

¹³ Metin 2020.

diziminin anlaşılmasını güçleştirmektedir. Kuzeydeki V nolu çıkıntıda belirgin bir mekân kalıntısı tespit edilmiş, bunun dışında çok fazla ize rastlanmamıştır. IV nolu çıkıntı noktasında yoğun kaçak kazı tahribatı olduğu için yapı duvar kalıntılarının yıkıldığı gözlenmiştir. Yine burada da kalıntılar yoğun orman örtüsünün altına gizlenmiştir. Arazi yamacına üç teras alanı yapılarak konut yapımı için uygun zemin hazırlanmıştır.

Karadiğın Tepesi'nde yerleşim planını özetleyen en belirgin alan IV nolu çıkıntının olduğu noktadır. Kaçak kazılarla tahrip edilen bazı alanlarda duvar kalıntılarının net olarak izlendiği görülmüş, bu duvarların genel olarak kuru duvar tekniğinde, çift sıra konglomera taştan basit örgüler şeklinde yapıldığı tespit edilmiştir. Konut duvarlarında kullanılan konglomera taşlar, konutların en uç noktasındaki uçurumlu bölümün belli sathlarının kesilmesiyle elde edilmiştir. Böylelikle numaralandırılmış çıkıntılı alanlarda düz yüzeyler oluşturulmuştur¹⁴.

Pisidia Bölgesi Karadiğın Tepesi Ok ve Mızrak Uçları

Karadiğın Tepesi'nde 2013 sezonunda bölgede kaçak kazı yapan şahısların ayırdığı çok sayıda metal malzeme bulunmuştur. Bu grup arasında en dikkat çekici olanı ok-mızrak uçlarıdır. Bu örnekler özellikle Karadiğın Tepesi başta olmak üzere bölgenin kırsal kesimlerindeki yerleşim yerlerinin kullanım aralıkları hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Çalışmaya dâhil edilen ok-mızrak uçlarının (Res. 4), kırsal kesimde yaşayan insanların kendilerini dış tehditlere karşı savunma motivasyonunun ürünleri olduğu veya tam tersi istila ürünü oldukları varsayılabilir.

Gövdesi kenarlara doğru keskinleşen dilimlerden meydana gelen ve oldukça sağlam ele geçen iki yönlü piramidal 1 nolu ok ucunun uzunluğu 3.3 cm, genişliği ise 1 cm'dir. Kibyra'dan ele geçen ve MS 6. yüzyıla tarihlendirilen D5 numaralı başka bir ok ucunun dik üçgen şekilli üç kanattan oluşan formu 1 nolu eserimizle benzerlik göstermektedir¹⁵. Bu formdaki demir ve bronzdan ok uçları Pisidia Bölgesi dışında özellikle Batı Anadolu'da Sardes, Smyrna ve Arykanda gibi antik kent kazılarında da tespit edilmiştir¹⁶. Bu kentler dışında Dura Europos ve Kıbrıs'tan ele geçen örneklerin de özellikle gövde ve sap kısımlarına bakıldığında MS 3. yüzyıla tarihlenebileceği öngörülmektedir¹⁷. Bu dönemde görülen ok uçlarının yukarıda değindiğimiz özelliklerinin yanı sıra uç kısımdan sapa kadar inen omurgalı bölüme, MS 3. yüzyıla tarihlendirilen Saalburg'tan ele geçen örnekleri de verebiliriz¹⁸. İki ve üç dilimli ok uçlarının Helenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. Eserimizle yakın özellikler sergileyen bu tipteki ok uçlarının fazla bir değişikliğe uğramadan ortak bir stil içerisinde Orta Çağ'a kadar kullanıldığı ileri sürülmektedir¹⁹. Değerlendirmeye tabi tuttuğumuz 1 nolu ok ucunu; benzer örneklerden de hareketle gerek form gerekse stil özellikleri açısından MS 3.-6. yüzyıllar arasına tarihlemek doğru olacaktır.

Yer yer aşınma ve kırıklar olsa da genel formun korunduğu 2 ve 3 nolu ok uçları birbirleriyle benzer profil yapısına sahiptir. Bunlardan 2 nolu ok ucunun uzunluğu 8.2 cm, en geniş kısmı ise 0.9 cm'dir. 3 nolu eser ise 8.1 cm uzunluğunda, korunan en geniş kısmı 1.1 cm genişliğindedir. Demirden yapılmış olan ok uçlarının tamamına yakınının uç kısmı, üçgen veya yaprak formu olup geniş ve yassıdır. Ok uçları gövdeye bir saplama ile bağlanmış ve arada bir bilezik ile geçiş sağlanmıştır. Enine kesit veren her iki örneğin sivri uçları

¹⁴ Metin 2020, 87-88.

¹⁵ Demirel 2013, 54.

¹⁶ Yıldırım 2017, 80.

¹⁷ Şahin 2010, 55.

¹⁸ Bishop-Coulston 2006, Fig. 106 (16-19), 167.

¹⁹ James 2004, 195.

kısımları dik açıdır. Kullanım biçimlerine göre farklı özellikler sergileyen ok uçları Anadolu'nun birçok yerinde benzer bir gelişim göstermiştir. Bunlardan Alliano kentinde bulunan demirden ok uçlarına bakıldığında saplamalı ve kare kesitli olanları Roma Dönemi'nde sıklıkla görülen tarzda²⁰ olup 2 ve 3 nolu ok uçlarıyla hem gövde hem de sap kısımlarının benzerliği ile dikkat çekmektedir. Zerzevan Kalesi'nde bulunmuş dik üçgen şeklinde uzun form, uca doğru sivrilmiş, kısa saplı ve aşırı korozyona uğramış olan Kat. 44 numaralı eser, 2 nolu eserimizle oldukça benzerdir²¹. Aynı yerde ortaya çıkarılan Kat. 70 numaralı alt kısmı üçgene yakın, uzun saplı, sap ve uç kısımlarının birbirine yakın olduğu ok ucu ise 3 nolu eserimizle hemen hemen aynı formdadır. Zerzevan Kalesi'nden verdiğimiz her iki örneğin de sahip oldukları özellikler MS 6 ve 7. yüzyılları çağrıştırmaktadır²². Bu örneklerden de hareketle 2 ve 3 nolu eserlerimiz için MS 6.-7. yüzyıllar ortak zaman aralıkları olarak kabul edilebilir.

Savaş araçları içerisinde yer alan mızraklar, uzak mesafe silahları arasında ok uçları gibi kullanılmaktaydılar. Gövdeleri farklı uzunluklarda üretilen mızrakların, farklı formlara sahip uç kısımları demir, bronz veya kurşundan yapılabildi. Mızraklar genellikle yassı formda, soket kısımları ise üçgen veya kare kesitli biçimlerde görülebilen uca doğru piramidal yapıdaydılar. Anadolu'da bu formda mızraklar; Midaion, Kubadabad, Korucutepe, Tille Höyük, Taşkun Kale, Sardis, Pergamon, Ephesos, Amorium, gibi pek çok kentin Doğu Roma Dönemi katmanında yaygın olarak bulunmuştur²³. Karadiğin Tepesi'nden ele geçen ve 4 nolu eser olarak değerlendirdiğimiz mızrak ucunun uzunluğu 6.3 cm, en geniş yeri ise 0.6 cm'dir. Pisidia Antiokheiası'nda ele geçen demir mızrak ucunun²⁴, gövdesinin uç kısmına doğru sivrilmesi ve soket (sap) kısmının kısıllığı bizim eserlerimiz arasında 4 nolu mızrak ucuyla uyumaktadır. Tüm bu örneklerin yanı sıra; özellikle kısa saplı, yassı biçimli uç kısmının Antiokheia örneği ile benzerliği, 4 nolu eserimizin MS 6.-7. yüzyıllara ait olduğunu düşündürmektedir.

Bir yuva bölümüne sahip olan ve soket kısmı aşırı biçimde korozyona uğrayan 5 nolu mızrak ucunun uzunluğu 7.8 cm, korunan en geniş yeri ise 0.9 cm'dir. Bu örnekle benzer yapıda olan ve Antiokheia'dan ele geçmiş mızrak ucuna bakıldığında yassı uç, gövdeden uca ve silindirik sap kısmına doğru daralan formu ile MS 6 ya da 7. yüzyıllara tarihlendirilmiştir²⁵. Ağız kısmı keskin köşeli 5 nolu demir mızrak ucunu, sahip olduğu özellikler ve Antiokheia eseri ile benzer niteliklerinden dolayı MS 6.-7. yüzyıllara tarihlendirmek mümkündür.

Dövme tekniğiyle düzleştirilmiş, bıçak sırtı şekilli 6 nolu demir mızrak ucunun uç kısmı sağlam, kuyruk bölümündeki yuvası eksiktir. MS 3. yüzyılda benzer örneklerini gördüğümüz bu mızrak ucunun uzunluğu 3.8 cm, en geniş kısmı ise 1.2 cm'dir. 6 nolu eserle aynı teknik ve formda oluşturulmuş 7 nolu mızrak ucunun uzunluğu ise 7.5 cm, en geniş kısmı 1.3 cm'dir. Belgrat Şehir Müzesi'nde sergilenen ve MS 3. yüzyıla tarihlendirilen Sava'dan ele geçen demirden mızrak uçları (Pl. IV (1-5) Karadiğin örneklerimizden 4 ve 7 nolu mızrak uçlarıyla benzerlik göstermektedir²⁶. Sava örnekleri göz önüne alındığında hem sap hem de uç kısımlarının bizdeki örnekler ile yakınlığı çağdaş olduklarını akla getirmektedir. 6 ve 7 nolu mızrak uçlarının sap bölümlerinin tahrip olması her ne kadar eserlerin tam manasıyla tanımlanmasını zorlaştırırsa da korunan kısımları sınıflama ve tarihleme

²⁰ Baykan 2017, Res. 5, 13.

²¹ Robinson 1941, 394-395, Pl. CXXIII, 1994, 1996: Mitchell 1980, Fig. 119, 246.

²² Yavaş 2017, Şek. 5, 45.

²³ Yavaş - Gökalp 2018, 179-209.

²⁴ Gültekin 2012, 32 ve 109. Kat. 84.

²⁵ Gültekin 2012, 32 ve 110, Kat. No. 85.

²⁶ Vujović 2013, 38-40. Pl. IV (1-5).

imkânı sunmaktadır. Bu anlamda İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunan Metropolis merkezli demir mızrak ucu yoğun korozyona uğramış olsa da formunu koruması bizim için önemlidir. Bu dönemde yaprak formundaki mızraklar, metal bir uç, sap ve arka kısmındaki bıçaktan oluşmaktaydılar²⁷. Saplamalı ve yassı kesitli Metropolis eserinin bu formu, 6 ve 7 nolu mızrak uçlarının eksik olan kısımlarıyla ilgili aklımızda bir form oluşturmamızı sağlamasının yanı sıra tarihleme konusunda da yararlı olmuştur. Bahsi geçen eserler ışığında 6 ve 7 nolu mızrak uçlarının MS 4.-6. yüzyıllara ait stil özellikleri yansıttıklarını söyleyebiliriz.

Sonuç

Kremna'nın kuzeydoğusunda kente kuş uçuşu 5-6 km uzaklıkta olan Karadığın Tepesi'nde, arazinin yoğun bir maki bitki örtüsüyle kaplı olması yüzeyden yerleşim tipolojisini belirlemeyi güçleştirse de makale konusunu oluşturan ok ve mızrak uçları gibi muhtelif buluntularıyla dikkate değer bir alandır. 2013 yılında H. Metin tarafından tespit edilen tepe, bu tarihten itibaren bir takım makale ve bildirimlerde geçmektedir. Fakat üzerinde çalıştığımız ok ve mızrak uçlarının daha önce başlı başına değerlendirilip yayımlanmamış olması makalenin önemini bir kat daha artırmaktadır.

Tüm eserlerde yoğun bir korozyon meydana gelmesine rağmen vurgulanmaya çalışılan stil özellikleri ve karşılaştırmalar bu gereçlerin çoğunlukla savunma amacıyla Geç Roma - Erken Bizans Dönemleri'ne kadar kullanıldığını göstermektedir. Mutlaka değinilmesi gereken bir hususta; bu tipte eserlerin yalnızca form açısından değerlendirilerek tarihlendirilmesinin tamamen doğru bir yöntem olmadığıdır. Şimdiye kadar pek çok antik kent ve çevresinde bulunan ok ve mızrak uçları genellikle orada ortaya çıkarılan diğer buluntuların tarihiyle çağdaş olarak değerlendirilmiştir. Bu yöntem yalnızca metal buluntuların ortalama tarihini değil aynı zamanda söz konusu dönem aralığında baskın olan form ve stil özelliklerinin de bilinmesini beraberinde getirmiştir. Ayrıca genel olarak aşırı korozyona maruz kalan metal buluntuların değerlendirilmesinde gün yüzüne çıkarıldıktan sonra zaman içerisinde uğradıkları dış etmenlerin etkisiyle ağırlıklarının değişme ihtimalini de göz önünde bulundurmak gerekir.

Yapılışlarından kullanımlarına, formlarından tarihlerinin belirlenmesine değin pek çok soruyu ve yanıtı içeren ok-mızrak uçlarının, başlangıcından demirin oldukça yoğun kullanıldığı Orta Çağ sonuna kadar geniş bir zaman aralığında kullanılmaları, bu eserlerin arkeolojik bulgular arasında yerini yadsınamaz derecede önemli bir boyuta taşımaktadır.

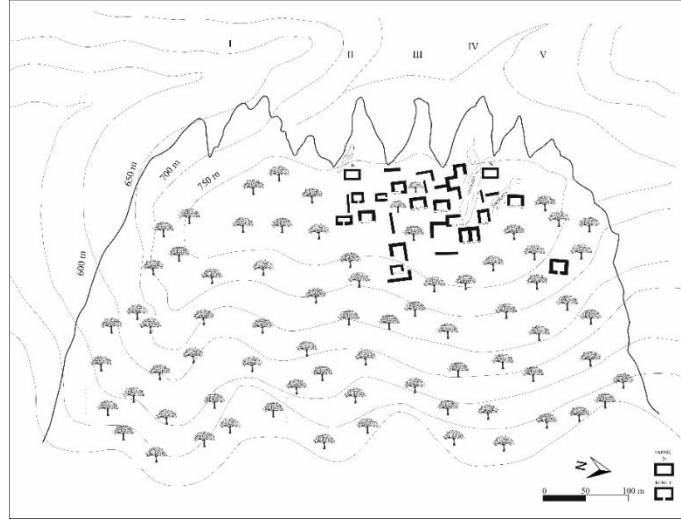
Kaynakça

Baykan, D. 2017, "Allianoi'da Bulunan Ok Uçları", *MASROP*, 14 (10), 7-21.

²⁷ Erdoğan 2019, 111; Bishop - Coulston 2006, 76-78.

- Bishop, M. C., & Coulston, J. C. 2006, *Roman Military Equipment: from the Punic Wars to the Fall of Rome*, Oxbow Books, Oxford.
- Çelikbaş, E. 2016, “Parion Tiyatrosu Metal Eserleri”, *Parion Roma Tiyatrosu (2006-2015 Yılı Çalışmaları, Mimarisi ve Buluntuları)*, (Ed. C. Başaran-H., E., Ergürer), Ankara, 209-244.
- Davis, E. J. 1874, *Anatolica or The Journal of a Visit to Some of The Ancient Ruined Cities of Caria, Phrygia, Lycia and Pisidia*, London.
- Demirer, Ü. 2013, *Kibyra Metal Buluntuları*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Antalya.
- Durma, F. 2019, *Zerzevan Kalesi Ok Uçları*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır.
- Erdoğan, Ş. R. 2019, *Pisidia Bölgesi Mezar Sanatında Silah Tasvirleri*, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı (SDÜ ile ORTAK), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Burdur.
- James, S. 2004, *The Excavations at Dura-Europos 1928 to 1937: Final Report VII The Arms and Armour and Other Military Equipment*, The British Museum Press. London.
- Metin, H. 2012, “Toroslarda Görkemli Bir Kent Kremna: Tarihi Coğrafya ve Araştırmalar”, *I. Ulusal Pisidia Araştırmaları Sempozyumu*, 5-7 Kasım, Isparta, Pisidia Araştırmaları I, 215-225.
- Metin, H. 2012, “Kremna”, *Makü Bülten*, *Asım'ın Sesi*, Sayı 1, 45-47.
- Metin, H. 2013, “Kremna'nın Üzgün Perileri”, *Makü Bülten*, *Asım'ın Sesi*, Sayı 2, 82-83.
- Metin, H. 2014, “Toroslarda Saklı Bir Antik Kent: Sia”, *Makü Bülten*, *Asım'ın Sesi*, Sayı 4, 14-16.
- Metin, H.-Polat Becks, B. A.- Becks, R.- Atayeter, Y.- Şaroğlu, G. 2014, “Kremna ve Çevresi Yüzeysel Araştırması 2013”, *36. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, 2-6 Haziran, Gaziantep, 321-334.
- Metin, H. 2014, “Kremna'nın Kuzey Yayılımı Hakkında İlk Gözlemler / Preliminary Observations about North Territorium of The Kremna Ancient City”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 11, 1-27.
- Metin, H.-Polat Becks, B. A.- Becks, R. 2014, “Pisidia Bölgesi'nde Yeni Bir Yüzeysel Araştırması: Kremna ve Çevresi Çalışmaları-2013”, *TEBE Haberler*, Sayı 37, 40-43.
- Metin, H.-Polat Becks, B. A.- Becks, R. 2014, “Kremna ve Çevresi Yüzeysel Araştırması Surveys in and around Kremna in 2013”, *ANMED*, 12, 71-78.
- Metin, H.-Polat Becks, B. A.- Becks, R. 2015, “Kremna ve Çevresi Yüzeysel Araştırması – 2014”, *TEBE Haberler*, Sayı 39, 38-40.
- Metin, H.-Polat Becks, B. A.- Becks, R. 2015, “Kremna ve Çevresi Yüzeysel Araştırması 2014/Surveys in and around Kremna in 2014”, *ANMED*, 13, 174-179.
- Metin, H.-Polat Becks, B. A.- Becks, R. 2015, “Kremna ve Çevresi Yüzeysel Araştırması 2014”, *37. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, 11-15 Mayıs, Erzurum, 205-216.

- Metin, H.-Soslu, S. 2016, “Kremna ve Çevresi Yüzey Araştırması 2015”, 38. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, 11-15 Mayıs, Edirne, 311-324.
- Metin, H. 2015, “Kremna: Dağlık Pisidia Bölgesi'nin Görkemli Kenti”, *Aktüel Arkeoloji*, 45, 22-24.
- Metin, H. 2015, “Kremna Araştırmalarında Yeni Bulgular”, *I. Teke Yöresi Sempozyumu*, 4-6 Mart, Burdur, Cilt I, 655-666.
- Metin, H.-Soslu, S. 2016, “Pisidia’da Yeni Bir Keşif: Altıkapılı Bizans Kaya Kilisesi”, *TEBE Haberler* 41, 18-20.
- Metin, H.-Soslu, S. 2017, “Kremna ve Çevresi Yüzey Araştırması 2016”, 39. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, 22-26 Mayıs, Bursa, 521-532
- Metin, H.-Soslu, S.-Çidem, M. 2017, “Kremna ve Çevresi Yüzey Araştırması 2016/Surveys in Kremna and Environs 2016”, *ANMED*, 15, 161-170.
- Metin, H.-Soslu, S.-Çidem, M. 2018, “Kremna ve Çevresi Yüzey Araştırması 2017/Surveys in and around Kremna in 2017”, *ANMED*, 16, 208-215.
- Metin, H. 2018, “Pisidia Altıkapılı Kaya Kilisesi’ndeki Kaya Üstü Resimlerine (Petroglif) İlişkin Bir Gözlem”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5, 17 ek, 164-176.
- Metin, H.-Soslu, S. 2018, “Kremna ve Çevresi Yüzey Araştırması 2017”, 40. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, 7-11 Mayıs, Çanakkale, 243-254.
- Metin, H.-Soslu, S. 2019, “Kremna ve Çevresi Yüzey Araştırması 2018”, 40. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, 17-21 Haziran, Diyarbakır, 277-290.
- Metin, H.-Soslu, S.-Çidem, M. 2018, 2019, “Kremna ve Çevresi Yüzey Araştırması 2017/Surveys in and around Kremna in 2017”, *ANMED*, 16, 208-215/17, 123-129.
- Metin, H. 2019, “Pisidia Bölgesi’ndeki Keraitai Antik Kentinde Ostotheke Üretimine Dair Kanıtlar”, *Çağlar Boyunca Üretim ve Ticaret: Prehistorya’dan Bizans Dönemi’ne* (Ed. Oktay Dumankaya), 437-445.
- Metin, H. 2019, “Merkez Pisidia’daki Karapınar/Asartepe Şarap İşliği”, *Cevat Başaran’a 60. Yaş Armağanı*, (Ed. Vedat Keleş – Hasan Kasapoğlu – H. Ertuğ Ergürer – Ersin Çelikbaş – Alper Yılmaz), 411-420.
- Metin, H. 2020, “Rural Settlement Organization in the Central Pisidia in Light of Karadiğın Hill (Southwest Turkey)”, *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* (MAA), Vol. 20.2, 87-88.
- Mitchell, S. 1980, *Aşvan Kale: Keban Rescue Excavations, Eastern Anatolia, I. The Hellenistic, Roman and Islamic Sites*, British Institute of Archaeology at Ankara Monograph, No:1, Ankara.
- Oransay, B. S. A. 2006, *Arykanda Antik Kentinde 1971-2002 Kazı Sezonlarında Ele Geçen Madeni Buluntular ve Madencilik Faaliyetleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Robinson, D. M. 1941, *Excavations At Olynthus, Vol. X. Metal and Minor Miscellaneous Finds*, Londra.
- Şahin, F. 2010, *Patara Metal Buluntuları*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya.

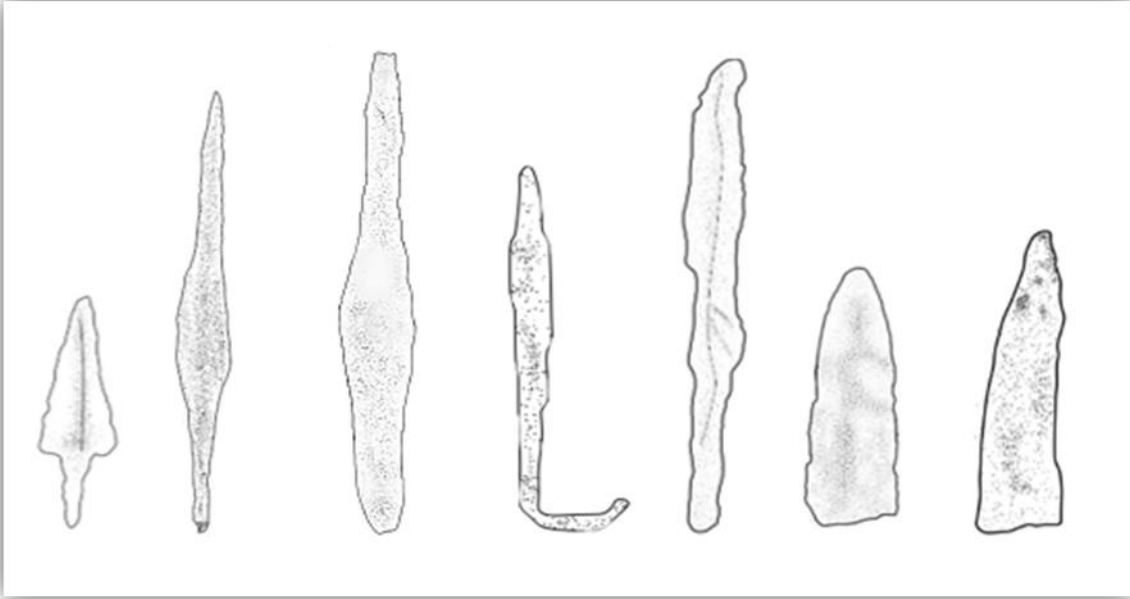

Res. 3: Karadiğın Tepesi

1 2 3 4 5 6 7

Res. 3: Karadiğın Tepesi'nden Ok ve Mızrak Uçları

Çiz. 1: Ok ve Mızrak Uçları